

Издавач:

Пелагонски-културно-научни средби – Новаци

За издавачот:

д-р Весна Калпаковска

Главен и одговорен уредник:

д-р Весна Калпаковска

Редакција

Ѓорѓи Лазаревски
Трајан Митровски
Биљана Т. Димко

Лектура и коректура:

Јасмина Осифесо

Компјутерска обработка

д-р Весна Калпаковска

Новаци, 2022

**ПЕЛАГОНСКИ
КУЛТУРНО-НАУЧНИ СРЕДБИ
НОВАЦИ**

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ

17

НОВАЦИ 2021

НОВАЦИ, 2022

Македонија и Албанија, соработката особено дојде до израз преку ослободувањето и одбраната на Дебар по капитулацијата на Италија. Развојот на самата борба во двете земји го детерминира и степенот на контакти и соработка. Преку соработката и заедничките акции на единиците на двете ослободителни движења, се влијаело на зголемување на антифашистичкото расположение кај албанското население во Западниот дел на Македонија, и во засилувањето на антифашистичкото расположение и кај македонскиот народ во делот под Албанија.

Ивана Хаџиевска¹
ivana01hadjievska@gmail.com

МЕТОДОЛОШКА ДИСКУСИЈА: „МАКЕДОНСКО ДЕЛО (1925-1935) КАКО ИЗВОР ЗА ДИСКУРЗИВНА АНАЛИЗА НА НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТИ

Анотација:

Весникот „Македонско дело“ се издавал во периодот 1925-1935 година и првпат опрал на територија на географска Македонија и пошироко на Балканот. Весникот бил орган на политичката организација ВМРО (Обединета) и бил во согласност со идеолошките и политичките парадигми на организацијата, кои биле во согласност со делот втемелени во левиот, комунистички дел од политичкиот спектар. Со оглед на тоа што се работи за мала и експлицитно прокомунистичка струја на политички во рамки на македонското револуционерното движење, овој извор содржи голем потенцијал за истражување и разбирање на идеолошките премиси на овој претставници на движењето. Како автори и уредници во весникот се наоѓаат претставниците и членовите на оваа организација, како и интернационални автори и активисти со левичарски идеи и поддржувачи на идејата на создавање на Балканска федерација, и согласно на тоа, решавање на „Македонското прашање“ во рамки на федерацијата. Овој текст претставува методолошка дискусија за состојбата на истражувањето на „Македонско дело“ како извор во македонската историографија и поставување на потенцијални нови податоци на истражување на изворот.

Новед: отворање на методолошка дискусија

Платформата која ја нудат Пелагонските културно-научни средби, претставува ретка и соодветна можност за воспоставување и развивање, меѓу другото, и на практиката на академска дискусија и истражување на истражувачки задачи кои се актуелни во современиот македонскиот и културниот дискурс. Откако зададените прашања ќе се решат низ есенцијско преиспитување на културно-научната средба и низ применувањето на модерните искуства и експертизи на претставниците на овие средби, се отвора простор за сеопфатно одговарање на зададените прашања. Токму затоа, решив моето излагање во оваа збирка текстови да излезе во форма на методолошка дискусија. Оваа форма на излагање претставува посебно и сумарно теоретско и методолошко врамување на истражувачката тема, прашање или субјект, со цел да се увидат епистемолошката методика и граници на неговото изучување, низ поставување на тези и

методолошки предизвици, кои дури подоцна, во форма на научен текст би биле испитани низ анализа и интерпретации.

Овој текст претставува методолошка дискусија за списанието „Македонско дело“ согледано како историски извор. Во поширока смисла, станува збор за периодичен извор за интелектуалната историја на Балканот помеѓу двете светски војни. Во потесна смисла, „Македонско дело“ досега е користено како извор од повеќе автори кои ја истражувале историјата на македонското народноослободително и револуционерно движење помеѓу двете светски војни.² Во фокусот на оваа методолошка дискусија се аспектите на изворот кои досега биле помалку третирали во македонската историографија, а тоа е дискурзивната анализа на националните, регионалните, етничките и идеолошките идентитети. Премисата на која лежи мојата мотивација да ја отворам оваа дискусија се однесува на потребата од поголемо користење на теоретски поставки при истражување на извори кои се однесуваат на македонскиот идентитет и процесите на национална изградба во текот на 20 век.

„Македонско дело“ како извор го истражував во Одделението за ретка периодика при НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје, во рамки на студиско изучување на македонското револуционерно движење во периодот од 1912 до 1944 година. По процесот на истражување, дојдов до заклучоци за состојбата на искористеност на овој извор во историографски истражувања и објавени текстови, и ги формулирав следните две тези:

Теза 1: „Македонско дело“ било експонент за јавно изнесување на ставовите на активисти со различна идеолошка определба и дејци со различен биографски и политички профил, кои директно или индиректно се интересирале за решавање на „македонското прашање“³ во рамки на радикалната идејата за формирање Балканска федерација⁴; како извор има потенцијали за продлабочување на истражувањата за идеолошката шизма,

² Иван Катарциев, Даринка Пачемска, Штефан Требст, Надежда Цветковска, Ѓоргија Најдовски и др. - нивната литература подетално ќе биде референцирана понатаму во текстот.

³ Терминот „македонско прашање“ се однесува на борбите во 19 и во 20 век за политичката и територијалната положба на географска Македонија, за време на постепената дисолуција на Османлиската Империја и по нејзиното конечно повлекување од регионот.

⁴ Балканска федерација претставува идеја на балканските и европските активисти во Комунистичката Интернационала за обединување на балканските народи во заедничка федеративна или конфедеративна целина, со цел надминување на нерешените национални прашања низ социјалистичка федерација. Овој концепт бил зачат во доцниот 19 век, но на неговото замислување како конкретен политички левичарски проект започнало да се работи во првата половина на 20 век во рамките на балканските комунистички партии, при што се создало и политичко движење кое продолжило идеолошки да egzистира и во втората половина на 20 век, сè до судирот на големите комунистички лидери во новите гео-политички услови по Втората светска војна, кога идејата останала на маргините на левиот политички спектар.

помеѓу различните агенди на двете групи активисти кои македонското прашање го вратувале или како политичко-граѓанско прашање („активистите од Виена“) или како национално-етничко прашање („активистите од Цариград“⁵);

Теза 2: Во весникот „Македонско дело“, забележувам многу интересна семантичка различност при употребата на два клучни зборови на весникот кои имаат придавка „македонски“: термините „македонски народ“ и „македонско население“ се јавуваат со две значења, како идеолошко ангажирани семантички единици: од една страна како означители на идентитет, а од друга страна како означители на социјалната и економската регионална реалност. Поставувањето на ваква теза поаѓа од забележаната различна контекстуализација при употреба на терминот „народ“ и терминот „население“ во весникот и барањето на причините за развој на различното семантичко конципирање од страна на авторите. Во разгледуваната историска и идеолошка позиција во која се јавуваат и користат термините „македонски народ“ и „македонско население“, сметам дека се увидува постоење на „другост“ меѓу носителите на термините со кои се означени и останатите, соседни балкански народи, без разлика на идеолошките определби на чинителите и авторите кои ги ангажирале истите термини во публицистички, национални или идеолошки цели.

Оваа методолошка дискусија ќе се одвива на следниот начин: прво ќе претставам кратка историска белешка за „Македонско дело“ како извор: резиме на неговите содржини, краток осврт кон најважните автори и развојот на овој весник како ангажирана политичка периодична публикација. Потоа ќе се осврнам подетално на тезите и ќе ги образложам. Низ текстот немам намера детално да се занимавам со историјата и развојот на ВМРО (Обединета) или биографиите на нејзините дејци, туку фокусот ќе биде на весникот „Македонско дело“ како извор. Во овој текст, користените извори се директно преведени на македонски јазик и нивните наслови и имиња на автори се транскрибирани на македонски јазик

Историска белешка

„Македонско дело“ било ангажираното гласило на ВМРО (Обединета)⁶ кое излегувало во периодот 1925 – 1935 година. Било

⁵ Истанбул. Во текстот ќе се користи името Цариград заради зачувување на термиолошкиот дискурс на актерите во оваа историска епизода.

⁶ Внатрешна Македонска Револуционерна Организација (Обединета) била формирана со Централен Комитет (ЦК) во Виена, активна во периодот 1925-1936 година. Истакнати предводници во ЦК биле Димитар Влахов, Панко Брашнаров, Христо Јанков, Димитар Влахов, Ѓорги Занков и Димитар Арнаудов. Нивни заменици биле: Владимир Попотомов, Ризо Ризов, Павел Шатев. Поважни документи усвоени на основачката конференција биле: Уставот, Апел – декларацијата и Резолуцијата за внатрешната и меѓународната положба на Македонија. Спротивно Македонската Револуционерна Организација (МРО) (Обединета)

печатено на бугарски јазик. Весникот излегувал двапати во месецот, во Париз, Берлин и Виена. Како главен издавач е потпишан Антон Кубизнак. Излегувал двапати во месецот. Редакцијата ја сочинувале активистите на организацијата: Јордан Анастасов, Димитар Влахов, Владимир Поптомов и Дино Косев. Објавени биле вкупно 179 броја. Легалноста или илегалноста на размножувањето и циркулацијата зависеле од регионот, периодот и административната власт која регулирала. На пример, весникот циркулирал помеѓу активистите на територија на географска Македонија, но на територија на Вардарска Македонија во периодот на Кралство Југославија бил илегален, како и самата ВМРО (Обединета).

На 10 септември 1925 година бил издаден првиот број. Главен и одговорен уредник бил Димитар Влахов⁷. Во првите четири броја, негов соработник во уредничката политика бил и Никола Харлаков (Најдовски, 1987, 61-64). Весникот ги популаризирал принципите на Мајскиот манифест од 6 мај 1924 година.⁸ Се отстапувал простор и за тековите на револуционерните движења во Европа и светот, како и простор за колумни и анкети со познати личности од општествениот и политичкиот живот меѓу кои се истакнувале и научници како Алберт Ајнштајн, современи комунистички интелектуалци како Анри Барбис (Henri Barbusse) и Габриел Пери (Gabriel Péri) и околу 200 други познати личности заинтересирани за

била „извојување на слободна и независна Македонија во рамките на нејзините географски граници и оформување во самостојна политичка единица, која ќе влезе како рамноправен член во идната Балканска федерација (Устав, Виена, 1927). Како „посебните задачи“ биле поставени: „неуморна борба против предавниците – македонци кои се ставиле во услуга на бугарскиот, српскиот и грчкиот империјализам (исто, 37); „да ги запознае работните маси и прогресивното општествено мислење со борбата на македонскиот народ за независна Македонија и Балканска федерација (исто, 60) народните угнетени маси и работни маси на Балканот се сојузници. Види: Даринка Пачемска, *Внатрешната македонска револуционерна организација (Обединета)*, (Скопје: „студенски збор“, 1985) 73; *Идејните основи на ВМРО – обединена*. Виена, 1927, 46.

⁷ Димитар Влахов (1878 – 1953), македонски револуционер, интелектуалец и политичар. Член на Народната федеративна партија, Солунската социјалистичка федерација, ВМРО, ВМРО (Обединета), Бугарската комунистичка партија, Коминтерната и Комунистичката партија на Југославија. Главен и одговорен уредник на „Балканска федерација“ и „Македонско дело“. Види: Димитар Влахов, *Мемоари*, (Скопје: Слово, 2003).

⁸ „Манифест до македонскиот народ, до организираното револуционерно население во Македонија и до македонските револуционери“ или повеќе познат како „Мајскиот манифест“, е документ од 6 мај 1924 година, потпишан во Виена по долги преговори меѓу претставници на ВМРО, Коминтерната и Македонската федеративна организација (МФО). Потписници биле Тодор Александров, Петар Чаулев и Александар Протогеров. Мајскиот манифест имал за цел да воспостави принципи и платформа за обединување на сите чинители околу македонското прашање и создавање единствен македонски национално револуционерен и ослободителен фронт со цел самостојно ослободување на македонскиот народ

револуционерните движења на Балканот во контекст на малцинските права (Катарциев, 2000, 400). Програмата на весникот се залагала за „ослободување и обединување на македонскиот народ и негово федерирање со другите балкански народи“, а главна девиза била „Независна Македонија и Балканска федерација“ (Најдовски, 1987, 66). На насловната страна од првиот број на „Македонско дело“ сместена е програмата на весникот потпишана од редакцијата:

„Една голема празнина се чувствува во македонската ослободителна литература. Потребата од еден самостоен, независен македонски весник, кој ќе служи на интересите на македонскиот народ, којшто ќе се бори за неговите идеали, кој ќе покажи на вистинскиот пат кон слободата, е повеќе од потребна. (...) Програмата на Македонско дело е: ослободувањето и обединувањето на македонскиот народ и федерирање со другите балкански народи“ „Неговата девиза е: Независна Македонија и Балканска федерација.“⁹

Низ весникот се карактеристични честите пропагандни реченици во форма на мото кои се поместени на крајот од секоја колумна, на пример: „Македонија на Македонците! Балканот на балканските народи!“¹⁰ Од содржината на анализираните броеви забележливо е повторување на неколку рубрики кои може да ги земеме за редовни: „Писмо од редакцијата“, „По кој пат?“ [да се движи национал-револуционерното организирање, ИХ]“, „Положбата на македонските бежанци“, „Положбата во Македонија“, „Од печатот“, „Белешки и одговори“, „Стопански вести“, „Писмо до редакцијата“, „Економската положба“, „Националните револуции во светот“.

Освен во првите три броја каде нема слики и илустрации, во понатамошните броеви тие се чести, а на насловната страна често се јавува и карикатура или политички цртеж кој ги отсликувал дневно-политичките настани на Балканот. Содржината на весникот била најчесто сместена на осум страни. Речникот и политичкиот лексикон низ кој се концептуализирани содржините е идеолошки лево-ориентиран и произлегува од концепциите за националното и класното прашање застапени кај Комунистичката интернационала и комунистичките партии на Балканот. Честа е употребата на термините „империјализам“, „угнетени народи“, „мали народи“, „народни маси“ и „ропство на малите народи“, „национална револуција“, „положба“, „предавници на македонското дело“, а со почетокот на триесеттите години на 20 век, перетко се среќава и употребата на терминот „фашизам“ во разни насоки и кон разни политички или економски чинители.

Главната политичка порака била идејата за Балканска федерација и соработка меѓу „работничките, селските и угнетените маси“ на сите балкански народи до остварување на идејата. Во таа насока, секогаш е присутна темата на „заеднички непријател“ на сите балкански народи. Заедничкиот непријател е опишан низ термините „буржујски реакционери“ и се однесува на владата на Кралство Југославија, владата на Царство Бугарија и владата во Кралство Грција.

За целите на оваа методолошка дискусија детално се анализирани неколку броеви од периодот 1925 – 1927 година, бидејќи тоа е клучниот период од кога може да се следи расцепот на идеолошката линија на ВМРО (Обединета), пред внатрешниот судир на организацијата на Првата општа конференција во Берлин, во 1929 година. Тогаш настанала поделбата помеѓу активистите во однос на целите на организацијата и концепирањето на видот и уредувањето на замислуваната федерација меѓу балканските народи.

Теза 1: идеолошката поделба помеѓу „активистите од Виена“ и „активистите од Цариград“

Историскиот контекст во кој функционираше активистите е вrameн со настаните поврзани со Меѓународната мировна конференција во Париз од 1919 година, на која релевантно за нив, биле санкционирани одлуките во однос на поделбата на Османлиското наследство на Балканот помеѓу Грција, Бугарија и Кралство Југославија. Истовремено, низ Европа, со работата на Друштвото на народите (1920-1946), се развила активноста на разни правни субјекти, организации и активисти за социјалните и правните политики кон малцинствата (Кушевски, 1998). Од друга страна, со новиот идеолошки и општествен поредок во Русија воспоставен по Октомвриската Револуција,¹¹ комунистичкиот светоглед бил нов фактор во перципирањето и решавањето на малцинските и етничките прашања низ светот, според кој националното самоопределување и признавањето на „малите народи“ било важен чекор кон воспоставување социјалистички поредок.

Комунистичката интернационала најактивно се занимавала со „македонското прашање“ на Шестата конференција на Балканската комунистичка федерација, одржана во 1923 година и на Петтиот конгрес на Интернационалата, одржан во Москва од 17 јуни до 8 јули 1924 година. Меѓу споменатите чинители се одвивале контакти и преговори со Тодор

¹¹ Во статија насловена „Македонија, Париз, Москва“, на членот на раководството на Временото претставништво на бившата обединета ВМРО, Михаил Герциков, пишува: „нема да му биде чудно на никого, посебно не на париските делачи на правдата дека малите сепаратни и изоставени народи, како македонскиот, првично е дека ќе го отстрани

Александров (Тодоровски, 2014), член и лидер на ВМРО, и се подготвувало потпишувањето на Мајскиот манифест. Во истата низа може да се додаде посењето на резолуција на Шестата конференција на Балканската комунистичка федерација, со наслов: „Иднината на Македонија и Тракија“. Резолуцијата била прифатена на Третата земска конференција на Комунистичката партија на Југославија под наслов „Резолуција за македонското и тракиското прашање“ (Катарџиев, 2000, 345).

Во овој период од развојот на македонското револуционерно движење, идејното диференцирање на активистите грубо се определува низ условната поделба на „левица“ и „десница“.¹² Идеолошко-концепциските разлики вербализирани низ „Македонско дело“, главно ги истакнуваат различните погледи околу обединувањето на револуционерниот активизам за идејата за Балканска федерација, на „активистите од Виена“ и „активистите од Цариград“.

Виена била центарот во кој се воделе преговорите меѓу споменатите страни бидејќи претставувала место каде се наоѓале емигрантски политички и револуционерни сили од сите балкански земји. Покрај раководните членови на балканските комунистички партии, тука се наоѓале и раководни личности од Балканската комунистичка федерација (БКФ), претставник на Комунистичката интернационала задолжен за работа со споменатите сили од Балканот, како и претставник на Советската влада. Македонската федеративна организација (МФО), кон која се приклучиле и

¹² Историографите во литературата создадена во Социјалистичка Република Македонија, го трасираат идејното диференцирање во однос на патиштата за решавање на македонското прашање по Илинденското востание (види: Манол Пандевски, *Историја на македонскиот народ*, Том 2, (Скопје: ИНИ, 1969)). На пример, Иван Катарџиев, уредникот на *Историја на македонскиот народ, Том 4: Македонија меѓу Балканските и Втората светска војна (1912 – 1941)*, (Скопје: Институт за национална историја, 2000) на стр. 261 го сместува насловот „Престројувања во редовите на левицата“ во чиј спектар се сместени „револуционерни демократи (Горче Петров), социјал демократи, членови на Бугарската комунистичка партија (Димо Хаџи Димов), самостојни комунисти (Иван Серафимов), истакнати национални дејци (Крсте Петков Мисирков, Никола Киров-Мајски), Илинденската организација (...), поранешни припадници на Серскиот револуционерен округ, познати како санданисти“; На стр. 266 е сместен насловот „Престројувања во редовите на десницата. Создавањето на МЕФО“, во чиј спектар се спомнати Исполнителниот комитет на бившата обединета ВМРО, Привремената комисија на македонската емиграција во Бугарија и Македонската емигрантска федеративна организација, Македонската католичка лига, Внатрешна македонска федеративна револуционерна организација и Сојузната македонска емигрантска организација. Истражувањата и научната литература создадена во Република Македонија, упатува на потреба од подетално елаборирање на идеолошките и политички определби на

отцепените сили на ВМРО на чело со Тодор Паница, Славе Иванов и др., веќе започнала да ја ориентира својата идејно политичка и пропагандна дејност во духот на воспоставувањето „единствен револуционерен фронт на Балканот“. Кон крајот на 1923 година, поголема група нејзини членови на чело со др Филип Атанасов и Тодор Паница се наоѓале во Виена и започнале да го издават весникот „Македонско сознание“. Во периодот јуни – јули 1923 година бил формиран и Балкански револуционерен центар во Виена. Во Виена се наоѓал и Димитар Влахов¹³ кој бил ополномошен од Тодор Александров и Александар Протогеров да ги води преговорите од името на ВМРО со претставниците на Македонската федеративна организација, Коминтерната, Балканската комунистичка федерација за создавање „единствен балкански револуционерен фронт“ (Пачемска, 1985, 54-55).

Делот од активистите кои не се согласувале со концепцијата на ВМРО (Обединета), всушност се противеле на комунистичкото сфаќање на националните прашања првенствено како политички прашања подредени на класното прашање. Основата на внатрешните судири произлегувала од дилемата дали ВМРО (Обединета) да добие комунистичка ориентација, да биде трансмисија на политиката на Коминтерната по националното прашање (Димитар Влахов), или да биде независна во својата дејност (Михаил Герциков, Павел Шатев). Всушност, организацијата посветувала голем дел од своето внимание и енергија токму во анализите на сопствената идеолошката физиономија. Споменатиот судир се претворил во расцеп на Првата општа конференција одржана во Берлин на 10 јули 1929, меѓу активистите во Виена и активистите од Цариград.

На средина на раздорот се нашол весникот „Македонско дело“, со чија идејна концепција не се согласувала групата од Цариград: Павел Шатев, Михаил Герциков, Петар Поп Арсов и Филип Атанасов, кои барале негово укинување (Катарциев, 2000, 398). Повторно, идеолошката семантика играла голема улога: сè до 1929 година, доминантната програмска определба на организацијата била Македонија да оствари слобода во рамките на Балканската федерација. Притоа, во поглед на карактерот на македонскиот ентитет, како впрочем и на сите други ентитети кои требало да ја сочинуваат Балканската федерација, настанала целосна идеолошка збрка. За федерацијата истовремено употребувале три различни поими: *народна*, *Советска*, *трудбеничка*. Во 1930-те години бил прифатен нов принцип за ентитетите: „право на самоопределување до

¹³ Димитар Влахов (1878–1953), македонски револуционер, интелектуалец и политичар. Член на Народната федеративна партија, Солунската социјалистичка федерација, ВМРО, ВМРО (Обединета), Бугарската комунистичка партија, Коминтерната и Комунистичката партија на Југославија. Главен и одговорен уредник на „Балканска федерација“ и „Македонско дело“. Види: Димитар Влахов, *Мемоари*, (Скопје: Слово, 2003).

отцепување во самостојна држава“. Во тој контекст, ВМРО (Обединета) не го поставувала македонското прашање како национално-етничко, туку во прв план како политичко-граѓанско. Во нејзините програмски документи и во другите изданија публикувани од организацијата, македонскиот народ се претставувал како „македонски Бугари“ или „македонско население со шарен национален состав“.

Теза 2: семантичка различност во употребата на термините „македонски народ“ и „македонско население“ во весникот „Македонско дело“

При дискурзивна анализа на весникот „Македонско дело“ забележувам семантичка различност при употребата на термините која може да се класифицира во две општи целисти: терминот „македонски народ“ определува идеи (револуционерни, возвишени и сл.) и дух (во хегелова смисла) кој има своја сопствена дејственост, а терминот „македонско население“ определува економска и социјална положба која е хегемонски администрирана. Според оваа теза, продлабочени интерпретации на дискурзивната анализа и употреба на соодветни теоретски концепти може да доведат до повеќе сознанија околу разбирањата на македонскиот идентитет во етничка, национална или регионална смисла во првата половина на 20 век. Понатаму во овој дел ќе претставам неколку примери каде може да се воочи наведената семантичка диференцијација.

Во колумна од првиот број на весникот, насловена „Економската положба на населението“ е поместен текстот:

„Во Македонија под бугарска власт (...) во Неврокоп (...) се наоѓаат во затвор и во некакви „логори“ 250 души македонски селани. При таков крвав терор, може да си претпоставиме каква е економската положба на населението.“ (...) Во Македонија под српска власт (...) Српската управа низ своите административни, финансви, воени и просветни органи го пие животниот сок на населението.¹⁴

Истата реченица ја наоѓаме и во десеттиот број, во колумна насловена „Економската криза во српска Македонија (писмо од Македонија)“ потпишана под псевдоним Тосун: „Државата, која ја монополизира трговијата со тутун, го ципа последниот животен сок на месното население.“¹⁵

Слично и во 36 број, во колумната „Криза, грабеж и терор“ се употребува изразот „населението се пауперизира“: „Останатото пак

¹⁴ „Икономическото положение на населението“, *Македонско дело* 1, 1, 10 септември 1925, 1–2.

¹⁵ „Икономическа криза во српска Македонија (писмо од Македонија)“, *Македонско дело* 1, 10, 25 јануари 1926, 5.

културни институти. Тоа е принудено да плаќа големи даноци, (...) на грчките административни, воени и финансви власти.“ Во истиот текет потоа се споменува македонскиот народ: „Македонскиот народ води борба повеќе од 30 години за своето ослободување (...) македонскиот народ, народните маси сфатија, дека таа борба треба да биде самостојна.“¹⁶

Терминот „македонско население“ се јавува како трпител на административна, даночна или воена контрола т.е. трпител на туѓ суверенитет. Терминот „македонски народ“ се употребува како субјект на повисока идеја, како нешто што треба само да се ослободи од туѓот суверенитет, нешто што води борба и се субјектифицира низ борба за идеи. И терминот „македонски народ“ се јавува како трпител/објект, но повторно е трпител не на зададената економска или социјална положба, туку трпител на идеи („туѓи идеи“), на пример, често се користи изразот „посрбување и погрчување на македонскиот народ“. ¹⁷ Додека „населението“ најчесто е во корелација со социјалните слоеви, оттаму и „бежанците“ – македонските емигранти – најчесто се среќаваат како „население“:

„Веќе триесет години македонските селани, еснафи, работници, учители и свештеници бегаат во Бугарија (...) населението масовно ја напуштало Македонија и барало прибежиште во Бугарија. (...) По војната од 1913 година населението на цели македонски околии, особено од Солунскиот вилает, било принудено да бара спас во бегство.“¹⁸

Народот често е изедначен и со самата идеја за „национална револуција“, или „народот“ е самиот синоним за бунт и револуција: во колумната на Димо хаџи Димов потпишан под псевдоним Илинденец, со наслов „Илинденското востание и поуките од него за денешните македонски револуционери“ пишува:

„Внатрешната револуционерна организација до предвечерието на 1930 година успеала да изврши колосални успеси (...) во подготовката на целото македонско население да се предаде во едно вооружено востание за свое политичко ослободување. Ретко се наоѓа таков пример во народните револуции, да се сплоти цел еден народ, една цела земја под едно знаме и за една револуционерна цел во текот на неполни десет години. Тоа се случи во Македонија, тој пример ни го даде македонското население“.¹⁹

¹⁶ „Криза, грабеж и терор“, *Македонско дело* 2, 36, 25 февруари, 1927, 2.

¹⁷ *Македонско дело* 1, 1, 10 септември 1925, 3.

¹⁸ Исто.

¹⁹ „Илинденското востание и поуките од него за денешните македонски револуционери“, *Македонско дело* 1, 2, 25 септември 1925, 4.

македонскиот колеж“²⁰, се среќава употреба на израз „македонски и бугарски народи“, но не е наведен правецот на различување. Доколку аргументот би бил дека се работи за етн народ со регионална дистинкција, тогаш посоодветно би се употребил терминот „население“, што не наведува на другоста меѓу „македонскиот народ“ и „бугарскиот народ“:

„Како што во минатото македонското боречко население ги поднесе со хероизам големите жртви и несреќи, така и ние денес ќе ги поднесеме тие пресни жртви, дадени пред олтарот на македонската слобода (...) Протогеровата В.М.Р.О ја продолжува својата „ослободителна работа“ во државната безбедност на Софија (...) и безрезервна услуга на палачите на македонските и бугарските народи.“

Населението е она што се „затвора“, „арестува“, од кое се зема „рушвет“ „економски и стопански егзистира“, или „се организира, активира во организации“ т.е. е трпител или фактор пред некој суверен. Во колумната „Белешки и одзиви. Нова афера во србска Македонија (*Бележки и одзиви. Нова афера в србска Македонија*)²¹ се наоѓа сличен пример:

„Уште не стигнале лелекањата на жртвите од Кочанските и Штипските *арестувања*, ете ги белградските тирани се припремаат за нови предавства над македонското население. Во Струмица, Валандово, Гевгелија и околиците, по повод „откривање“ на некаква организација, извршени се масовни приведувања над граѓани и селани.“ (...) „Ужасите во Петричкиот крај“ (исто): Економската и стопанската положба на населението е повеќе од тажна. Секоја работа е сопрена. Тутуните се продаваат за *беспари* (...) Никакви мерки не се донесени за тој товар на населението (...) одговорните и неодговорни фактори убиваат, приведуваат и грабат. Убиства, мизерија и очај – тоа е положбата во Македонија под бугарска власт“.

Во весникот „Македонско дело“, населението е определено регионално, и низ социјалните слоеви, како и низ административната контрола, со јасна дистинкција меѓу „народ кој владее/државна власт“ и „население кое е владеено и контролирано“. Народот е определен како субјект кој егзистира на рамниште на говорот на идеите поврзани со национална револуција соодветни за процесите на национална изградба на Балканот во 19 век и првата половина на 20 век.

Заклучни зборови и предлози за понатамошно истражување

²⁰ „Годишнина от македонското клане“, *Македонско дело* 1, 2, 25 септември 1925, 4.

²¹ „Бележки и одзиви. Нова афера в србска Македонија“, *Македонско дело*, 1, 2, 25 септември 1925, 7.

Во оваа методолошка дискусија беше разгледан весникот „Македонско дело“ како историски извор. Беше преставена историска белешка за развојот на весникот и две тези кои сметам дека имаат неискористен потенцијал за историографска анализа во однос на истражувањето на процесите на формирање национални идентитети и национална изградба.

Едната теза се однесува на разјаснувањето на различните идеолошки линии помеѓу активистите од македонското национално и револуционерно движење помеѓу двете светски војни, кои најчесто се грубо поделени како „лева“ и „десна“ страна на активисти во националното и револуционерно движење. Тука особено интересно е вербализирањето на различни термини од левиот политички спектар кои биле актуелни за активистите во дадениот политички контекст. Речникот и конципирањето на идеите во „Македонско дело“ упатува на заклучок дека помеѓу активистите во македонското национално движење во првата половина на 20 век, во идеолошка смисла освен најзастапените национално-романтичарски идеи својствени за 19 век, застапен бил и марксизмот и комунистичкиот светоглед во однос на националните и социјалните прашања.

Другата теза се однесува на употребата на термините „македонски народ“ и „македонско население“ и оваа теза е интересна за разбирање на тогашните перцепции за етнички, национален или регионален идентитет и социјалните аспекти при градењето на идентитетите. Според „параметрите“ на овој извор изнесени во делот историска белешка, неговите истражувања понатаму може да се одвиваат во насока вршење детална дискурзивна анализа на содржинските определби на весникот и биографско профилирање на авторите на статии низ призмата на современите хуманистички науки. Дискурзивната анализа на овој печат, придружена со теоретски концепти од областа на хуманистичките науки може да придонесе до подлабоко разбирање на создавањето на македонскиот идентитет во негова модерна смисла. Полезни теоретски концепти за таа задача може да се најдат во студиите за национализам, студиите за идентитети, теоретските концепти за население и *управувааштво* кај Мишел Фуко, како и отворање на историографскиот пристап кон интердисциплинарност потпомогната со антрополошки и културолошки пристап.

Со оглед на тоа што весникот досега не е целосно дигитализиран, неговата институционална дигитализација би придонела кон зголемување на пристапноста за истражувачите на попрофесионален начин.

Користени извори и литература

Булетин на временото претставителство на обединетата бивша ВМРО, бр. 3. Софија, 1919.

Идејните основи на ВМРО – обединена. Виена, 1927.

Македонско дело 1, 1, 10 септември 1925.

Македонско дело 1, 2, 25 септември 1925.

Македонско дело 1, 3-4, 25 октомври 1926.

Македонско дело 1, 9, 10 јануари 1926.

Македонско дело 1, 10, 25 јануари 1926.

Македонско дело 1, 11, 10 февруари 1926.

Македонско дело 1, 18, 25 мај 1926.

Македонско дело 2, 36, 25 февруари, 1927.

Влахов, Димитар. *Мемоари*, (Скопје: Слово, 2003).

Жежов, Никола. *Енциклопедија ВМРО (1893 – 1934)*, (Скопје: Матица Македонска, 2015).

Катарциев, Иван. *Историја на македонскиот народ. Македонија меѓу Балканските и Втората светска војна (1912 – 1941)*, том 4, (Скопје: ИНИ, 2000).

Катарциев, Иван. *Соседите и Македонија*, (Скопје: Менора, 1998).

Катарциев, Иван. „ВМРО (Обединета) од создавање до распуштање“, во *Гласник на Институтот за национална историја* 22, 1-2 (1985): 39-92.

Кушевски, Војислав Д. *Македонското прашање во друштвото на народите* (Скопје: Менора, 2001).

Најдоски, Ѓоргија. *ВМРО (Обединета) и журналистичката дејност на Димитар Влахов*, (Скопје: Студентски збор, 1987).

Пандевски, Манол. *Историја на македонскиот народ*, том 2, (Скопје: ИНИ, 1969).

Пачемска, Даринка. *Внатрешната македонска револуционерна организација (Обединета)*, (Скопје: „студенски збор“, 1985).

Годоровски, Зоран (ур.) *Златна книга – 100 години ВМРО*, (Скопје, 1993).

Требст, Стефан. Приказ: „ВМРО (Обединета). Документи и материјали. Избор, редакција и коментар Иван Катарциев, Скопје: ИНИ, книга 1, 1991, 364; книга 2, 1992, 386.“ во *Историја* 28, 1-2 (1992): 169-174.

Фуко, Мишел. *Безбедност, територија, население. Предавања на Колеж д'Франс (1977 – 1978)*, (Скопје: Фондација Отворено општество – Македонија, 2017).